

Jolanta Grotowska-Leder*

PODEJŚCIE DYNAMICZNE W BADANIACH LUDZI MŁODYCH Z PERSPEKTYWY RYNKU PRACY – ASPEKTY POZNAWCZE I APLIKACYJNE¹

Wprowadzenie

W artykule przedmiotem analizy jest zastosowanie podejścia dynamicznego do analizy złożonych doświadczeń życiowych współczesnych młodych Polaków na rynku pracy. Z dotychczasowej literatury przedmiotu i z obserwacji wynika, że podejmowanie aktywności zawodowej występuje w różnych momentach na etapie przechodzenia od młodości do dorosłości, bo praca zawodowa ma kluczowe znaczenie w osiągnięciu samodzielności życiowej i stawania się człowiekiem dorosłym.

Kategoria „ludzie młodzi” jest niejednoznaczna. Stosowana jest zamiennie z pojęciem „młodzież”, „młode pokolenie”, a ostatnio coraz częściej także jej analizy obejmują młodych dorosłych. Są to kategorie interdyscyplinarne mające konotacje m.in.: biologiczne, demograficzne, psychologiczne, socjologiczne i w ramach polityki społecznej. Odwołajmy się do kilku ujęć, mając świadomość bogactwa refleksji w literaturze przedmiotu. W ujęciu biologicznym kategorii są definiowane wg faz rozwoju człowieka i w kategoriach wieku. Najczęściej do dzieci/młodzieży zalicza się osoby w wieku do 14 lat, ale młodzież jest też kategoryzowana przez osoby w wieku 13-20 lat (St. Baley), 11-21 lat (M. Kreutz) czy 12-18 lat (Żebrowska) (za: Pawliczuk 2006). Niektórzy rozciągają kategorię obejmując kilka roczników poniżej 10 lat (Koseła 1999, s. 252). W demografii ludzie młodzi obejmują osoby, które nie przekroczyły 18. roku życia i które w analizach rynku pracy określane

---

* **Jolanta Grotowska-Leder** – doktor habilitowany nauk humanistycznych w dyscyplinie socjologia, profesor nadzwyczajny, Uniwersytet Łódzki; zainteresowania naukowe: problemy i zagrożenia społeczne, polityka społeczna w skali globalnej i lokalnej; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5034-0511>; e-mail: leder@interia.pl

¹Temat opracowano w ramach projektu NCN pt. *Polityki publiczne na rzecz pełnej dorosłości w Polsce* (UMO-2014/2015/B/HS5/03284), realizowanego w latach 2015-2018 pod kierunkiem J. Grotowskiej-Leder w Katedrze Socjologii Ogólnej UŁ. Część danych i refleksji wykorzystano już w wcześniejszych opracowaniach: Grotowska-Leder, Rek-
Woźniak, Kudlińska (2016), *Polityka przebiegu życia – teoretyczne i metodologiczne ramy badań nad procesem osiągania dorosłości*, „Przegląd Socjologiczny”, nr 2.; Grotowska-Leder (2017), *Rynek pracy młodych Polaków w perspektywie cyklu życia na tle UE ogółem i wybranych krajów unijnych. Wybrane wskaźniki*, „Polityka Społeczna”, Nr 1.

są jako osoby w wieku przedprodukcyjnym. W analizach wykluczenia ludzi młodych z rynku pracy do nowej kategorii NEET zalicza się osoby między 15. a 34. rokiem życia, relatywnie często w wieku 15-24, 15-29, także 20-24 i 25-29 lat (Grotowska-Leder, Serafin-Juszczak 2014, s. 19). W kilku socjologicznych koncepcjach młodzieży podkreśla się przejściowość sytuacji cechującej ludzi młodych (m.in. H. Schelskiego, N. Eisenstadta). H. Tenbruck, traktując młodzież jako grupę społeczną już w latach 60. XX w. podkreślał, że ta faza życia wydłuża się, a ludzie młodzi izolują się spod kurateli starszego pokolenia (Griese 1996, s. 104-106, 112-117, 128; za: Pawliczuk 2006, por. Hildebrandt-Wypych 2009, s. 105-124). Dla F. Znanieckiego kategoria oznaczała osobników, którzy wchodzą w społeczne role dorosłych (1991, s. 20), a dla K. Mannheim'a stanowią siłę, która dynamizuje zmiany społeczne, odtwarzając w społeczeństwach statycznych system aksjo-normatywny dorosłych, a w okresie dynamicznych zmian są mniej podatne na wpływy tradycji (Griese 1996, s. 104-106, 112-117, 128; za: Pawliczuk 2006).

Współczesny socjolog, R. Bendit (2006) dowodzi niejednoznaczności kategorii wskazując na trzy ujęcia młodzieży: 1. Definicje polityczne traktujące młodzież w kategoriach wiekowych i w zależności od przedmiotu zainteresowania ludźmi młodymi (ich edukacją, aktywnością zawodową czy zdrowiem) określają jej ramy wiekowe (odpowiednio 15-25, rozszerzając nawet do 30-34 lat); 2. Młodzież jako grupa problemowa, gdy przedmiotem analiz są ryzyka, których młodzi doświadczają, m.in. trudny dostęp do rynku pracy czy niepowodzenia szkolne; 3. Młodzież jako etap w przebiegu życia/biografii (ang. *stage of transition*) w rozumieniu nabywania zdolności, kompetencji i praw do bycia dorosłym, osiągnięcia statusu człowieka dorosłego.

Celem refleksji w artykule jest dynamiczna analiza sytuacji młodych Polaków na rynku pracy z uwzględnieniem trzech kohort wiekowych: 15-19 i 20-24 oraz 25-29 lat. Przyjęto powyższe rozwiązanie, aby pokazać, że takie podejście ujawnia zróżnicowaną sytuację w ramach całego segmentu ludzi młodych, weryfikuje częściowo funkcjonujące tezy o złej sytuacji polskiej młodzieży na rynku pracy i ujawnia problemy, które są sygnałem dla podejmowanych działań w polityce rynku pracy wobec młodzieży. Analizy sytuacji młodych Polaków na rynku pracy są także ważne w kontekście osiągnięcia przez nich dorosłości w rozumieniu pełnienia podstawowych ról społecznych: zawodowej, rodzinnej i prokreacyjnej. Deformacje tego procesu oznaczają dezorganizację tradycyjnego porządku zabezpieczania podstaw egzystencji młodszego i starszego pokolenia (problem samowystarczalności młodych i solidarności pokoleniowej), rodzą frustracje znaczącej części młodego pokolenia sprzyjające delegitymizowaniu ładu społecznego. W analizach wykorzystano dane Eurostatu (lata 2004-2016) i wstępne wyniki pro-

jektu NCN pt. *Polityki publiczne na rzecz pełnej dorosłości w Polsce*.

Wybrane teoretyczne aspekty wchodzenia ludzi młodych na rynek pracy – kontekst skali zjawiska, jego cech i uwarunkowań

Sytuacja młodzieży w Polsce, jak w wielu krajach Unii Europejskiej, w kontekście dostępu do rynku pracy jest od lat niepokojąca. Mimo wyraźnej poprawy, wskaźniki aktywności zawodowej są relatywnie niskie, a wskaźniki bezrobocia relatywnie wysokie. W 2016 w Polsce stopa bezrobocia wśród ludzi młodych (< niż 25 lat) była prawie trzykrotnie wyższa niż w populacji ogółem (odpowiednio 17,7% i 6,2%), a wskaźnik aktywności zawodowej ponad dwukrotnie niższy (dla populacji 15-24 lata – 28,4% i dla populacji 15-64 lata – 64,5%). Analogiczne dane dla UE są korzystniejsze i kształtują się odpowiednio: 18,7% i 8,6% oraz 33,8% i 66,6% (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>).

Podjęcie pracy zawodowej to jeden z kluczowych elementów etapu życia od młodości do dorosłości (ang. *adolescence* i *adulthood*). Wspomniany wyżej R. Bendit zauważa, że w każdym ujęciu młodzieży jest odniesienie do sytuacji młodego człowieka na rynku pracy. Z kolei A. Walther dowodzi, że etap przejścia od młodości do dorosłości cechuje współcześnie wzrastająca złożoność, fragmentacja, różnicowanie (Walther i in. 2001)². Etap młodości cechuje mieszkanie z rodzicami i koncentracja na nauce, a etap późnej młodości (Galland 1990; Cavalli i Galland 1995; za: Brzezińska i in. 2010) – wypełnia eksperymentowanie zarówno zawodowe, jak i w organizacji warunków mieszkaniowych i relacji partnerskich, a sytuacjami wskaźnikowymi dla tych sytuacji są: wielość krótkoterminowych prac/zatrudnień, jednoosobowe gospodarstwa domowe, związki partnerskie, mieszkanie z przyjaciółmi. Na etapie wyłaniającej się dorosłości (Arnett 2000) aspiracje zawodowe i świadomość znaczenia profesjonalnej kariery współlistnieją z niepewnością zatrudnienia, ryzykiem bezrobocia i inflacją kompetencji zawodowych, oraz intensywną eksploracją związków intymnych. Młody człowiek zmienia miejsca pracy, warunki mieszkaniowe, partnerów itp. Dopiero w drugiej połowie trzeciej dekady życia, a często nawet około 30. roku życia (tamże) podejmuje decyzje: w kwestiach zawodowych o w miarę stałej pracy, w relacjach partnerskich – o wspólnym zamieszkaniu, sformalizowaniu związku przez małżeństwo, macierzyństwie. Ten etap – jest określany przez R. Bendita jako pełna dorosłość (*completed adulthood*).

---

²Komplikujący się przebieg życia wg klasycznej periodyzacji – obejmujący trzy podstawowe fazy: młodość, dorosłość, starość – współcześnie komplikuje się; przedmiotem dyskusji jest przede wszystkim przejście między młodością/byciem młodym i dorosłością/byciem dorosłym.

Dorosłość jako faza życia kształtowana przez młodych ludzi oznacza podejmowanie decyzji i realizację strategii życiowej w zależności od ich osobistej kondycji i sytuacji rodzinnej, ale zawsze w konkretnych warunkach społeczno-ekonomicznych, kulturowych i polityczno-prawnych. To faza życia konstruowana przez polityki: edukacyjną, rynku pracy, rodzinną, mieszkaniową, socjalną. We współczesnych społeczeństwach rynkowych młodzież i szerzej ludzie młodzi są szczególnie narażeni na negatywne skutki życia, nie tylko wskutek elastyczności zatrudnienia, ale także słabości państwa opiekuńczego, kształtowanego zgodnie z ideami neokonserwatywno-neoliberalnymi (O’Rand 2006; Grotowska-Leder, Kudlińska, Rek-Woźniak 2016). Odnotować należy także niedostateczne zainteresowanie sytuacją młodego pokolenia, także tej jego części, która podjęła już zatrudnienie.

Ramy kształtowania pozycji na rynku pracy młodych Polaków stanowi polityka zatrudnienia w Polsce, powiązana z polityką zatrudnienia Unii Europejskiej. Podobnie jak w UE, także w Polsce przez długi czas nie dostrzegano specyficznych problemów młodzieży, włączając tę kategorię do osób w wieku produkcyjnym. Wprawdzie w kluczowych dla kształtowania europejskiego rynku pracy dokumentach (*Biała Księga* 1994 i *Strategia Lizbońska* 2000) wnioskowano do państw członkowskich o promowanie aktywnej postawy wśród młodzieży oraz jej włączenie do głównego nurtu powiązanych obszarów polityki, głównie krajowych polityk zatrudnienia, ale – mimo wysokiego bezrobocia wśród młodzieży i traktowania zatrudnienia jako priorytetu dla stymulowania rozwoju – w SL nie określono progowych wartości wskaźników zatrudnienia dla ludzi młodych (jak dla osób w wieku produkcyjnym ogółem, kobiet czy seniorów). Bardziej znaczące były dokumenty *Europejski pakt na rzecz młodzieży* (2005) i *Gwarancje dla młodzieży* (2013), w których podjęto dalsze działania na rzecz zapewnienia młodym ludziom dobrej jakości pracy, staży, praktyk i systematycznego kształcenia uwzględniającego ich możliwości, sprzyjającego ich rozwojowi przedsiębiorczości, wolontariatu, włączając kwestie młodzieży do ogólniejszych obszarów polityki.

Czynnikiem kształtującym wchodzenie młodych ludzi na rynek pracy jest wydłużający się proces kształcenia. Obecnie większość Polaków – ponad 60% – roczników w wieku pomaturalnym (19-24 lata) kształci się w różnych typach szkół pomaturalnych i wyższych. W Polsce w ostatnich 25 latach odnotowano prawie czterokrotny wzrost współczynników skolaryzacji brutto i netto w szkolnictwie wyższym, a wśród młodych pracujących są osoby doksztalcające się, na studiach doktoranckich i podyplomowych.³

³Odpowiednio z 12,9% w roku ak. 1990/1991 do 47,4% w roku akademickim 2016/2017 oraz z 9,8% w 1990/1991 do 36,8% w 2016/2017 (*Szkoły wyższe i ich finanse w roku 2013*;

Podejście dynamiczne i badania kohortowe

Badania dotyczące różnych aspektów życia młodzieży można prowadzić w ilościowym (częściej) i jakościowym paradygmacie metodologicznym. Pierwszy typ badań bazuje na obiektywnych kryteriach ujętych w różnych wskaźnikach identyfikujących pozycję na rynku pracy, sytuację rodzinną (moment założenia rodziny, urodzenia pierwszego i kolejnego dziecka, opuszczenie domu rodzinnego oraz samodzielne zamieszkanie i prowadzenie własnego gospodarstwa domowego)⁴. Drugi – odtwarza doświadczenia życiowe młodych ludzi w różnych obszarach życia gromadząc dane jakościowe pochodzące z rozmów z nimi w różnych typach wywiadów lub obserwacji. Analizy wymagają identyfikowania zmian sytuacji w czasie, co pozwala na szersze wyjaśnienie badanych zjawisk, a w czasach obserwowanej współcześnie dużej dynamiki życia społecznego, gdy zmienność zjawisk narasta w makro- i mikroskali jest niezbędne dla ujawnienia tendencji i złożoności.

W naukach społecznych od drugiej połowy XX wieku zyskują na znaczeniu badania uwzględniające wymiar czasu. Są to badania przekrojowe i badania dynamiczne. Pierwsze z podejść polega na obserwacji próby czy przekroju określonej populacji, zjawiska, w jednym punkcie w czasie. To swego rodzaju „zdjęcie” populacji w danym momencie czasowym (ich przykładami są każdy spis powszechny, ogólnokrajowy sondaż). Jest to opis przekroju zbiorowości, ale także wyjaśnianie procesów przyczynowych zachodzących w czasie. „Kolejność wydarzeń i sytuacji w czasie odgrywa – jak zauważa E. Babbie (2003, s. 121) – kluczową rolę przy ustalaniu związków przyczynowych [...] i możliwości uogólniania wyników badań”. Natomiast badania dynamiczne, inaczej longitudinalne, polegają na obserwacji danego zjawiska przez dłuższy czas, np. przez cały/długi okres jego trwania czy w wielu punktach czasowych. Babbie wskazuje wśród nich trzy typy: badania trendów (ujawniają i analizują zmiany w czasie wewnątrz jakiejś populacji, np. porównuje się skład jakiejś populacji czy postawy wobec jakiegoś problemu/zjawiska w danej populacji), badania panelowe (obserwacji poddaje się zbiorowość tych samych ludzi, co oznacza, że w kolejnych edycjach badania populacja objęta badaniem zmniejsza się) i badania kohort demograficznych (analiza zmian w zakresie występowania zdarzeń życiowych w subpopulacjach definiowanych jako kolejne kohorty demograficz-

s. 29-30; 2017, s. 26). Na studiach doktoranckich i podyplomowych w szkołach wyższych w Polsce doksztala się ok. 200 tys. (*Szkoły wyższe i ich finanse w roku 2017*, s. 157-158).

⁴Są też kryteria subiektywne dorosłości, m.in. kształtowanie poczucia dorosłości, tożsamości człowieka dorosłego, potwierdzone nabyciem takich cech, jak: niezależność, samodzielność, odpowiedzialność za podejmowane decyzje, gotowość do ponoszenia ich konsekwencji.

ne). Badania kohortowe w naukach społecznych stosowane jest do badania zmian zjawisk w czasie. Najczęściej stosowaną jest kohorta demograficzna definiowana jako grupa osób urodzonych w danym roku (kohorta urodzeniowa). Kohorta w badaniach socjologicznych to grupa osób, które w tym samym czasie np. urodziły się, doświadczyły istotnego wydarzenia (urodziły dziecko, podjęły pracę itp.), ale też może to być określone wydarzenie określające warunki życia populacji, np. wstąpienie do UE (*What is deference...* 2016). Są dwa rodzaje badań kohortowych w zależności od tego kiedy identyfikuje się kohortę w stosunku do rozpoczęcia badania: prospektywne (badacz identyfikuje populację badaną na początku badania i towarzyszy badanym w czasie) i retrospektywne (badacz wykorzystuje dane historyczne, którymi są zgromadzone wcześniej dokumenty dotyczące osób wchodzących w skład kohorty, ustala fakty z wcześniejszych etapów ich życia przeprowadzając z nimi wywiady, np. dotyczące początków i przebiegu kariery zawodowej, w tym doświadczenia bezrobocia) (por.: <http://www.statisticshowto.com/cohort-study/>).

Pozycja na rynku pracy młodych Polaków w procesie stawania się dorosłym w świetle analiz dynamicznych

Podejście ilościowe

W analizie sytuacji młodych Polaków na rynku pracy eksploracji poddano trzy kolejne kategorie wiekowe obejmujące ludzi młodych: 15-19, 20-24 i 25-29 lat, kierując się współczesnymi tendencjami edukacyjnymi, demograficznymi i na rynku pracy. Współcześnie pokolenie Polaków wchodzących na rynek pracy to osoby urodzone w czasach wyżu demograficznego, tzn. między ok. 1980 a 2000 rokiem, określane pokoleniem Y czy pokoleniem millenium (m.in. Chester 2006, Zickuhr 2010). Ci młodzi Polacy, wychowani w odmiennych warunkach, wyróżniają się od wcześniejszych pokoleń pracowników przeciętnie wyższym poziomem wykształcenia, ale także większymi oczekiwaniami wobec pracy. W późniejszym wieku i inaczej realizują się zawodowo. Nie tylko dlatego, że trudniej im wchodzić na rynek pracy, ale także – świadomi własnej wartości – nie boją się eksperymentować z pracą, zmieniając miejsca pracy, nawet jeśli z trudem je zdobyli.

W analizie osiągnięcia pozycji na rynku pracy w rozumieniu obiektywnych kryteriów dorosłości ma zastosowanie cała grupa wskaźników, wśród których za podstawowe uznaje się wskaźniki: zatrudnienia, zatrudnienia tymczasowego i w niepełnym czasie pracy ludzi młodych oraz stopa bezrobocia ludzi młodych⁵. O trudnościach w osiągnięciu dorosłości świadczą

⁵Obok wskazanych wskaźników dokumentujących pozycję młodego człowieka na rynku

następujące tendencje na rynku pracy: a. niski poziom wskaźnika zatrudnienia ludzi młodych; b. wysoki poziom wskaźników zatrudnienia tymczasowego i zatrudnienia w niepełnym czasie pracy⁶; c. wysoki poziom wskaźników bezrobocia i bezrobocia długotrwałego ludzi młodych.

Dane zamieszczone w tabelach 1-4 prezentują wybrane cechy rynku pracy ludzi młodych w Polsce w kategoriach wieku: 15-19, 20-24 i 25-29 lat na tle UE28 ogółem. Przeprowadzone analizy wskazują na ważne poznawczo i aplikacyjnie prawidłowości rynku pracy ludzi młodych w Polsce.

Po pierwsze, znacząca część młodych Polaków nie realizuje ról zawodowych (tabela 1), im starsza kategoria wiekowa, tym ten odsetek jest mniejszy. W 2016 roku – pracuje odpowiednio 4,5% dla osób 15-19 lata, 28,4% dla osób w wieku 20-24 lata i 77,7% w najstarszej z wyróżnionych grup wiekowych 25-29 lat. W ujęciu dynamicznym na przestrzeni ostatnich dwunastu lat, tzn. od momentu akcesji Polski do UE, sytuacja kształtuje się odmiennie w wyróżnionych kohortach wiekowych – wzrost o 13,4pp dla 20-24 lata i o 12,1pp dla 25-29 lat, a dla kohorty 15-19 lat – niewielki spadek o 1,4pp. Dla porównania, wskaźniki aktywności zawodowej dla przeciętnego Europejczyka w 2016 roku są korzystniejsze w kohortach najmłodszych – odpowiednio dla 15-19 lat (trzy razy wyższy wskaźnik) i dla 20-24 lata, ale udział aktywnych zawodowo młodych Europejczyków w kohorcie najstarszej jest niższy niż wśród młodych Polaków (tabela nr 1).

---

pracy, jego obecność na rynku pracy i stabilność zatrudnienia można wskazać także – choć w analizie pominięto – wskaźnik udziału NEET-sów wśród ludzi młodych, przy czym zarówno tych, którzy deklarują, że chcą pracować, jak i tych, którzy deklarują, że nie chcą pracować.

⁶W tym przymusowego zatrudnienia w niepełnym czasie pracy ludzi młodych, a także relatywnie wysoki i wzrastający udział zatrudnionych czasowo wśród młodych ludzi z powodu opieki nad dziećmi i z powodu braku zatrudnienia na pełnym etacie.

Tabela 1

Wskaźnik zatrudnienia osób młodych wg kohort wiekowych 15-19, 20-24 i 25-29 lat w Polsce i w UE28 w latach 2004-2016 (w %)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Polska 15-19	6,0	6,2	5,9	6,2	6,1	5,6	5,7	4,9	4,4	4,2	4,3	4,0	4,5
Polska 20-24	35,0	37,2	40,1	43,4	46,6	46,1	44,7	42,3	41,9	41,0	43,8	44,4	48,4
Polska 25-29	65,6	67,6	70,8	73,7	76,3	75,0	73,8	73,9	73,1	73,0	74,7	75,8	77,7
UE 28 15-19	18,2	18,5	18,5	19,0	18,9	17,0	16,0	15,4	15,0	14,7	14,7	15,1	15,6
UE 28 20-24	52,4	52,5	53,6	54,7	54,8	51,5	50,3	49,5	48,3	47,7	48,4	49,6	50,6
UE 28 25-29	72,9	73,1	74,5	75,3	75,6	73,2	72,4	72,1	71,2	70,5	71,2	72,0	73,2

Źródło: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> [data dostępu: 20.12.2017].

Po wtóre, pozycja na rynku pracy dużej części pracujących młodych Polaków jest niestabilna, nie gwarantująca im samodzielności ekonomicznej. Dane w tabelach 2-5 potwierdzają znane słabe strony polskiego rynku pracy, szczególnie dotkliwe dla ludzi młodych – mimo wyraźnej poprawy – relatywnie wysokie bezrobocie i utrudnione przejście z zatrudnienia czasowego na bezterminowe. Dużą część młodych pracujących⁷ Polaków cechuje niestabilność zawodowa w rozumieniu zatrudnienia tymczasowego i w ograniczonym czasie pracy. Wysoki, znacznie wyższy niż średnio w UE28, jest udział młodych Polaków pracujących tymczasowo⁸ wśród ogółu pracujących młodych Polaków (tabela 2). W 2016 roku stanowili oni prawie 95% w wieku 15-19 lat, prawie 70% dla kohorty 20-24 lata, natomiast w kohorcie 25-29 lata – ponad 43%, podczas gdy w UE odpowiednio tylko: 58%, prawie 40% i prawie 23%. Nadto dynamika zmian w latach 2004-2016 wskazuje na pogorszenie się w tym zakresie sytuacji młodych Polaków, także w relacji do młodych Europejczyków. W Polsce udział pracujących tymczasowo młodych Polaków w latach 2004-2016 wzrastał wyraźniej niż w UE ogółem – w kategorii wiekowej najmłodszej 15-19 lat odpowiednio o 7,9 pp. i 7,6 pp., starszej 20-24 lata – o 10 pp. i 6,5 pp., a dla najstarszej 25-29 lat – o 7,9 pp. i 4,7 pp.

Jednocześnie większa część młodych Polaków w porównaniu do młodych Europejczyków pracuje intensywniej, na co wskazują wskaźniki zatrudnionych w ograniczonym czasie pracy⁹ wśród ogółu pracujących ludzi młodych, które z wyjątkiem kategorii najmłodszej 15-19 lat, w pozostałych dwóch kategoriach wiekowych są znacznie niższe niż średnio w UE (tabela 3). W 2016 roku mniej niż 30 godzin tygodniowo pracował odpowiednio rzadziej niż co drugi Polak (46,7%) i częściej niż co drugi Europejczyk (50,9%) w wieku 15-19 lat, co dziewiąty Polak (10,7%) i częściej niż co czwarty

---

⁷Wg BAEL kategoria pracujących obejmuje trzy grupy: pracujących na własny rachunek (niezatrudniający pracowników), pracowników najemnych (tzn. zatrudnionych na podstawie stosunku pracy, osoby wykonujące pracę nakładczą oraz uczniów, z którymi zakłady pracy lub osoby fizyczne zawarły umowę o naukę zawodu lub przyuczenie do określonej pracy, jeżeli otrzymują wynagrodzenie) i pomagających bezpłatnie członków rodziny w prowadzeniu rodzinnej działalności gospodarczej (*Aktywność ekonomiczna ludności Polski I kw. 2016*, 2016, s. 17).

⁸Pracujący tymczasowo – osoby nie zatrudnione na podstawie stosunku pracy oraz osoby wykonujące pracę nakładczą oraz uczniowie, z którymi zakłady pracy/osoby fizyczne zawarły umowę o naukę zawodu lub przyuczenie do określonej pracy, jeżeli otrzymują wynagrodzenie oraz pomagający bezpłatnie członkowie rodziny w prowadzeniu rodzinnej działalności gospodarczej (tamże).

⁹Kategoria obejmuje pracujących na własny rachunek i pracowników najemnych, którzy pracują w wymiarze mniejszym niż 30 godzin w swoim podstawowym miejscu pracy (*Aktywność ekonomiczna ludności Polski w I kw. 2016*, 2016, s. 17).

Europejczyk (26,4%) w wieku 20-24 lata, a w grupie wiekowej 25-29 lat – odpowiednio tylko prawie 6% i 16%.

Po trzecie, skalę trudności ludzi młodych na rynku pracy ujawnia udział wśród nich osób bezrobotnych. W pierwszych dwóch dekadach transformacji systemowej cechą polskiego rynku pracy było rekordowo wysokie bezrobocie ludzi młodych. Po akcesji Polski do Wspólnoty Europejskiej sytuacja zaczęła się poprawiać, w znacznym stopniu wskutek zagranicznych migracji zarobkowych Polaków, w znaczącej części młodych, na rynki bardziej rozwiniętych krajów unijnych. Z perspektywy 2016 roku trudności podjęcia pracy przez ludzi młodych w Polsce są relatywnie mniejsze niż średnio w UE z wyjątkiem należących do najmłodszej kategorii wiekowej 15-19 lat. W tej grupie bezrobotni¹⁰ stanowią odpowiednio 32,2% i 22,8%. W starszych przedziałach wiekowych 20-24 lata i 25-29 lat kształtują się odpowiednio: 16,3% i 17,5%; 8,1% i 11,2% (tab. 4). Dane dokumentują zasadniczą poprawę dostępu młodych Polaków do rynku pracy w latach 2004-2016. Odsetek bezrobotnych spadł najbardziej w kategorii 20-24 lata – o 24,1 pp., kolejno w kategorii 25-29 lat – o 14,5 pp, a najmniej w grupie najmłodszych 15-19 lat – o 5,6 pp. Dla porównania, w UE w tym samym czasie odsetek bezrobotnych w wyróżnionych kohortach wiekowych prawie się nie zmienił (tab. 4). Należy jednak podkreślić, że wchodząc do UE Polska miała bardzo wysokie, jedne z najwyższych w UE wskaźników bezrobocia nie tylko ludzi młodych.

---

¹⁰Wg BAEL bezrobotny to osoba, która spełnia jednocześnie trzy warunki: w okresie badanego tygodnia nie jest osobą pracującą, aktywnie poszukiwała pracy, tzn. podjęła konkretne działania w ciągu 4 tygodni, aby znaleźć pracę, była gotowa (zdolna) podjąć pracę w ciągu 2 tygodni po tygodniu badanym. Bezrobotni to także osoby nie poszukujące pracy, bo miały pracę załatwioną i oczekiwały na jej rozpoczęcie przez nie dłużej niż 3 miesiące i były gotowe tę pracę podjąć (*Aktywność ekonomiczna ludności Polski w I kw. 2016*, 2016, s. 18).

Tabela 2

Pracujący tymczasowo wśród ogółu pracujących ludzi młodych wg kohort wiekowych 15-19, 20-24 i 25-29 lat w Polsce i w UE28 w latach 2004-2016 (w %)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Polska 15-19	84,5	88,0	89,6	86,2	85,7	91,4	86,8	88,8	89,5	91,6	93,5	93,8	92,4
Polska 20-24	58,0	62,8	65,0	63,6	60,4	59,0	62,4	63,7	64,6	66,8	69,5	71,1	69,0
Polska 25-29	33,9	38,8	38,3	39,1	36,0	36,2	37,8	39,4	40,5	40,9	43,4	43,7	43,3
UE 28 15-19	50,4	52,8	53,8	55,2	53,9	55,5	56,6	56,6	56,0	56,9	58,2	57,2	58,0
UE 28 20-24	33,0	35,2	36,0	36,2	35,2	35,5	37,8	38,3	38,2	38,5	39,2	39,6	39,5
UE 28 25-29	18,6	20,0	20,4	20,4	20,0	19,4	20,6	21,6	21,5	22,1	22,7	23,1	22,8

Źródło: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> [data dostępu: 20.12.2017].

Tabela 3

Zatrudnieni w ograniczonym czasie pracy wśród ogółu zatrudnionych ludzi młodych wg kohort wiekowych 15-19, 20-24 i 25-29 lat w Polsce i w UE28 w latach 2004-2016 (w %)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Polska 15-19	57,0	59,7	56,0	50,4	42,7	43,8	47,5	49,7	53,5	50,0	50,3	46,1	46,7
Polska 20-24	15,1	17,0	14,4	12,9	10,7	11,0	12,0	11,9	13,4	13,2	12,5	11,8	10,7
Polska 25-29	8,5	8,3	7,0	6,7	5,9	5,7	5,7	5,8	5,8	6,2	6,6	6,1	5,6
UE 28 15-19	42,4	40,9	42,5	42,6	44,5	46,3	48,0	48,9	50,6	50,4	49,4	50,5	50,9
UE 28 20-24	18,3	19,1	19,2	19,4	19,7	21,6	23,1	23,8	25,2	26,3	26,2	26,3	26,4
UE 28 25-29	11,7	12,4	12,3	12,3	12,3	12,8	13,5	14,4	14,8	15,6	15,9	16,1	16,0

Źródło: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> [data dostępu: 20.12.2017].

Tabela 4

Stopa bezrobocia ludzi młodych wg kohort wiekowych 15-19, 20-24 i 25-29 lat w Polsce i w UE28 w latach 2004-2016 (w %)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Polska 15-19	37,8	35,7	30,8	22,2	20,1	27,4	30,5	33,5	37,7	37,0	35,9	32,9	32,2
Polska 20-24	40,4	37,0	29,6	21,6	16,9	19,8	22,8	24,9	25,3	26,3	22,7	19,7	16,3
Polska 25-29	22,6	20,2	15,3	10,6	8,2	9,8	12,0	12,0	13,1	13,6	11,8	10,1	8,1
UE 28 15-19	20,6	21,5	21,4	20,1	20,4	24,9	26,4	27,3	28,7	28,3	26,7	24,6	22,8
UE 28 20-24	18,0	17,7	15,9	13,9	13,9	18,2	19,3	19,9	21,5	22,2	20,9	19,1	17,5
UE 28 25-29	11,4	11,0	9,9	8,7	8,5	11,4	12,5	12,7	13,9	14,6	13,6	12,4	11,2

Źródło: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> [data dostępu: 20.12.2017].

Podejście jakościowe

Zastosowanie ilościowego podejścia dynamicznego ujawniło trendy dotyczące sytuacji młodych ludzi na rynku pracy, zróżnicowanie nasilenia jej podstawowych charakterystyk rynkowych w kolejnych populacjach demograficznych ludzi młodych. Natomiast podejście jakościowe pozwala głębiej wnikać w mechanizmy przyczynowo-skutkowe osiągania satysfakcjonującej pozycji lub ograniczeń na rynku pracy. W projekcie *Polityki publiczne na rzecz pełnej dorosłości w Polsce* (NCN OPUS 8, Nr UMO-2014/2015/B/HS5/03284, 2015-2018) badając proces osiągania dorosłości przez współczesnych młodych Polaków w kontekście uzyskania stabilnej pozycji na rynku pracy, zastosowano podejście kohorty urodzeniowej poddając analizie doświadczenia jednego rocznika – kohortę Polaków urodzonych w 1986 roku, tzn. osób, które uzyskały oficjalnie status dorosłych (ukończyły 18 lat) w roku 2004, w roku wstąpienia Polski do UE. Wchodzili oni w życie w podobnych okolicznościach makrostrukturalnych (politycznych, gospodarczych, kulturalnych, demograficznych) i funkcjonowali w tych samych ramach prawno-instytucjonalnych. Przypomnijmy, akcesja do UE wyznaczyła nowe kierunki i możliwości rozwoju polityk publicznych w Polsce, w tym polityki zatrudnienia. W analizach założono, że:

1. ogólne ramy osiągania dorosłości kształtowane są na poziomie makrospołecznym, ale faktycznie realizowane scenariusze życia w dużej mierze zależą od warunków mezostrukturalnych, m.in. sytuacji na lokalnym rynku pracy, dostępności usług oferowanych przez lokalne instytucje; do próby włączono młodych mieszkających w wielkim mieście (Łodzi) i w środowisku małomiasteczkowym (powiecie Zduńska-Wola);
2. możliwości wyboru ścieżki życia, w tym zawodowej, zależą od doświadczeń w okresie dzieciństwa i młodości; do próby włączono osoby o krańcowej z tego punktu widzenia sytuacji: dorastających w rodzinach biologicznych oraz dorastających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych (ci mają najmniejszy dostęp do wysokiej jakości zasobów: nieformalnych, w tym rodzinnych, i formalnych, tzn. instytucji edukacyjnych, rynku pracy).

W tej części analiz wykorzystano dane z jednego z sześciu zadań badawczych tego projektu *Młodzi dorosli i ich koncepcje wejścia w dorosłość*, które uzyskano w dziewięciu wywiadach fokusowych. Ich uczestnikami było łącznie 78 trzydziestolatków, obejmujących w równych częściach trzy grupy: mieszkańców Łodzi (25), mieszkańców powiatu Zduńska-Wola (27) i osoby,

które wychowywały się w domu dziecka (26), przy czym 2/3 próby stanowiły kobiety. W próbie przeważały osoby legitymujące się co najmniej średnim wykształceniem (łącznie 83%, w tym 47% to absolwenci szkół wyższych, 36% – średnich i pomaturalnych), pozostali co najwyżej zasadniczym zawodowym.

Zdecydowana większość badanych – czterech na pięciu – realizuje już rolę zawodową pracownika, co oznacza, że co piąty jest jednak poza rynkiem pracy; w takiej sytuacji jest tylko 8% próby łódzkiej, 23% próby zduńskowskiej i aż 54% – wychowujących się w domu dziecka. Objęci badaniem młodzi dorośli pracują najczęściej jako pracownicy najemni (83% kategorii). Wśród aktywnych zawodowo tylko co czwarty deklaruje pracę stabilną (zatrudnienie na czas określony), a co trzeci-czwarty – 29% – w ograniczonym czasie pracy (27% nie ujawniło formy zatrudnienia).

Zdecydowana większość badanych – aż ponad 87% – deklaruje, że nie mieszka już z rodzicami, wśród nich ok. 15% prowadzi jednoosobowe gospodarstwo domowe, pozostali stanowią gospodarstwa obejmujące różne układy partnerów i dzieci.

Badani postrzegają i – co wynika z wypowiedzi – doświadczają przejścia do dorosłości w kategoriach poczucia odpowiedzialności za podejmowane działania (37% ogółu wskazanych przez nich cech dorosłości) oraz w kategoriach samodzielnie podejmowanych i realizowanych decyzji (odpowiednio 27%). Odpowiedzialność relatywnie często łączą z realizacją ról rodzinnych, w tym organizacją warunków funkcjonowania rodziny prokreacji, a samodzielność w zabezpieczeniu potrzeb życiowych (w rozumieniu przejścia na własne utrzymanie, niezależności finansowej, rozwiązywania własnych problemów). Tylko co siódmy respondent wprost określił „posiadanie pracy” jako potwierdzenie jego dorosłości. W wypowiedziach trzydziestolatkowie podkreślali, że nie jest łatwo dostać pracę, że mają w doświadczeniu krótsze/dłuższe okresy zarobkowania, przerywane brakiem pracy. Tę niestałość i wręcz brak dostępu do lepszej pracy w rozumieniu pracy stabilnej i lepiej płatnej werbalizowali głównie rozmówcy, którzy w okresie młodości przebywali w domu dziecka. Młodzi ludzie legitymujący się niższym poziomem wykształcenia i wychowujący się poza rodziną biologiczną utożsamiają dorosłość ze znalezieniem pracy i założeniem rodziny, a ci lepiej wykształceni i wzrastający w normalnych warunkach rodzinnych definiują dorosłość bardziej wielowymiarowo, łącząc ją z cechami psychologicznymi. Ci drudzy ujawniają zależność od rodziców, ale podkreślają, że nie czują się z tym komfortowo. Oczekują od państwa stworzenia warunków, które pozwolą im być w pełni samodzielnymi.

Objęci badaniem trzydziestolatkowie przeszli socjalizację tradycyjnych

wartości kulturowych, dlatego obiektywne kryteria dorosłości – dotyczące pełnienia edukacyjnych, zawodowych i rodzinnych ról społecznych – są przez nich zinternalizowane, manifestowane jako niezbędne do spełnienia. Werbalizują, że ich aktywność i wybory powinny się koncentrować w kolejności na zdobyciu wykształcenia i kwalifikacji zawodowych, poszukiwaniu pracy i założeniu rodziny. Część – pochodząca ta z lepiej sytuowanych rodzin – ujawnia, że jeszcze „eksperymentuje” z pracą, że obecnego, nierzadko kolejnego zatrudnienia nie traktują ostatecznie. Nadto, że nie muszą pracować intensywnie, bo mogą jeszcze korzystać z zasobów rodzin pochodzenia. Natomiast ci, którzy są już rodzicami, traktują pracę jako aktywność niezbędną dla zabezpieczenia potrzeb ich rodzin prokreacji.

Podsumowanie i dyskusja

Powszechna, także w Polsce jest teza, że proces wchodzenia młodych ludzi na rynek pracy jest trudny. Podejście dynamiczne pozwala ujawnić prawidłowości dotyczące sytuacji ludzi młodych na rynku pracy, które nie są czytelne w eksploracji tematu z zastosowaniem podejścia statycznego.

Przedstawione wyżej dane, prezentujące podstawowe cechy rynku pracy młodych Polaków należących do trzech kohort wiekowych, na tle UE28 ogółem, pozwalają orzekać o możliwościach realizacji przez nich roli zawodowej, jednego z podstawowych warunków osiągnięcia dorosłości w porównaniu do sytuacji przeciętnego Europejczyka. Analizy dowodzą bardzo dużych dysproporcji w Polsce i UE w usamodzielnianiu się ludzi młodych poprzez aktywność zawodową. Najlepsze możliwości w tym zakresie mają ludzie młodzi, także Polacy, należący do najstarszej z objętych badaniem kategorii wiekowych, tzn. 25-29 lat. Dane wskazują, że możliwości usamodzielniania się poprzez aktywność zawodową poprawiły się dla młodych Polaków w latach naszego członkostwa w UE, ale są dalece niesatysfakcjonujące w porównaniu do ich europejskich rówieśników w wielu krajach. To w części – bo oddziałują także czynniki kulturowe – wyjaśnia, dlaczego opóźnia się u nas wychodzenie młodych z rodzin pochodzenia i późniejsze zakładanie własnych gospodarstw domowych.

W Polsce zmniejszyła się liczba zawieranych małżeństw, wzrósł wiek zawierania pierwszego małżeństwa, spadła liczba rodzących się dzieci i wzrósł przeciętny wiek matek w chwili urodzenia pierwszego dziecka. Współczynnik małżeństw spadał – z 5,4‰ do 5‰ w 2011-2014. Polacy wstępują w związek małżeński średnio w wieku ok. 28 lat (kobiety – ok. 27 lat, mężczyźni – ponad 29 lat), natomiast grupa wieku najczęstszego zawierania małżeństwa przesunęła się z 20-24 na 25-29 lat, ale cechuje nas najniższy wiek zawierania pierwszego małżeństwa w UE. Natomiast odnotowujemy bardzo niską,

niższą niż średnio w UE dzietność (odpowiednio 1,32 i 1,58 dziecka) i bardzo niskie współczynniki urodzeń w wieku 20-24 i 25-29 lat (Stańczak i in. 2015). Nastąpiło także podwyższenie średniego wieku urodzenia pierwszego dziecka do prawie 27 lat w 2014 (2000 r. – 26 lat w, średnio w UE 28,7 lat w 2013 r.) i wieku kobiet rodzących dziecko – do nieco ponad 29 lat (w 2005 – 25 i pół roku)¹¹.

Przeprowadzone analizy ilościowe, przy operacjonalizacji kategorii ludzi młodych do wieku nie przekraczającego 30 lat, kwestionują ogólną tezę o bardzo złej sytuacji młodych Polaków na rynku pracy. Jeśli uwzględnimy trzy pięcioletnie przedziały wiekowe: 15-19, 20-24 i 25-29 lat, to obraz sytuacji młodych Polaków na rynku pracy jawi się jako zróżnicowany i mniej dramatyczny. Wprawdzie prawie wszyscy (ok. 95%) 15-19-latkowie pozostają poza rynkiem pracy, ale jeśli odwołać się do powszechności kształcenia na tym etapie biografii, sytuacja wydaje się zrozumiała. Jednakże, w tej kategorii wiekowej młodzi Europejczycy pracują przeciętnie trzykrotnie częściej. Niekoniecznie oznacza to, że kończą oni wcześniej edukację. Dowodzi natomiast innej organizacji kształcenia i przygotowania zawodowego. W wielu krajach wskaźniki zatrudnienia najmłodszej z punktu widzenia rynku pracy kategorii wiekowej są wielokrotnie wyższe, m.in. w: Holandii, Danii, Austrii, Niemczech, Finlandii, Szwecji – odpowiednio: 52%, 50%, 32%, 27% i 22%¹². Są to kraje, w których występuje tzw. dualny system kształcenia polegający na łączeniu nauki z pracą. Nadto, w krajach tych aktywność zawodowa młodzieży jest od dawna normą kulturową.

Zrozumiałe jest, że w coraz starszych kohortach wiekowych udział pracujących tymczasowo wśród odpowiednio populacji ogółem jest coraz mniejszy. Natomiast fakt, że wśród najmłodszych 15-19 latków stanowią oni ponad 92%, a w kolejnej grupie 20-24 latków prawie 70% może oznaczać łączenie przez nich nauki z pracą w celu konieczności „dorabiania” przez uczniów i studentów na codzienne funkcjonowanie, zdobywanie doświadczeń zawodowych wymaganych przez pracodawców zatrudniających ludzi młodych oraz kłopoty części młodych w tym wieku ze znalezieniem pracy stabilnej, tzn. na podstawie umowy o pracę i w pełnym wymiarze czasu pracy. Taką konstatację uzasadniają także wskaźniki udziału pracujących w ograniczonym czasie pracy ogółem w poszczególnych kohortach oraz wskaźniki bezrobocia. Większe ryzyko braku pracy, także w kategoriach prekaryjności zatrudnienia cechuje tych z najmłodszej kohorty wiekowej. Werbalizowane ono było także

¹¹Polki należą w UE do najmłodszych matek rodzących swoje pierwsze dziecko w 2014 r. (Stańczak, Stelmach, Urbanowicz 2015).

¹²Źródło: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>. [dostęp: 18.08.2017]

przez trzydziestolatków w badaniach jakościowych, gdy wspominali swoje początki pracy zarobkowej, podkreślając niejednokrotnie nieadekwatność wyborów ścieżki kształcenia.

Podsumowując przedstawione wyżej analizy, odwołuję się do współczesnych konstatacji dotyczących sytuacji ludzi młodych. E. Kryńska, badaczka polskiego rynku pracy, w artykule z 2013 roku pt. *Polski rynek pracy – mity i rzeczywistość, czyli przeciw stereotypom* twierdzenie o trudnej sytuacji młodych Polaków w dostępie do zatrudnienia traktuje jako jeden z pięciu mitów polskiego rynku pracy i łączy bardziej z uniwersalnymi cechami i utrwalonymi prawidłowościami rynku pracy niż jako szczególną sytuację. Przyjmując perspektywę wieloczynnikowych uwarunkowań tej sytuacji, do zespołu determinant zalicza: 1. ogólną kondycję polskiego rynku pracy i ciągle wysokie zagrożenie bezrobociem, co każe wątpić w skuteczność programów rynku pracy kierowanych do młodzieży; 2. związaną z wiekiem mniejszą zdolność do pracy, która jest cechą transakcji dokonywanych na rynku pracy i doskonali się wraz z jej użytkowaniem, dlatego podstawowymi działaniami sprzyjającymi zatrudnieniu młodzieży jest dostarczenie jej możliwości nabycia doświadczenia zawodowego i zdobycia/zmiany umiejętności zawodowych (organizacja dualnego systemu kształcenia (polegającego na łączeniu kształcenia zawodowego i edukacji szkolnej), oraz 3. charakterystyczne w Polsce niedostosowanie struktury kształcenia do potrzeb rynku pracy, mimo stałego wzrostu poziomu wykształcenia zasobów pracy, zwłaszcza ludzi młodych (z perspektywy konkretnych praktycznych umiejętności zawodowych oraz w rozumieniu motywacji do pracy i miękkich umiejętności, np. samodzielności i umiejętności pracy w zespole oraz postaw wobec pracy jak odpowiedzialność i punktualność). Z kolei A. Walther (2006, s. 121) wśród wzorów wchodzenia w dorosłość, obok linearnego i homogenicznego wzoru przebiegu życia, zgodnie z którym dorosłość jest etapem życia następującym po dzieciństwie oraz tranzycji jako fazy życia komponowanej z różnicujących się ról m.in.: dziecka i dorosłego; wskazuje wzór tranzycji jo-jo. Określając tak etap wchodzenia w dorosłość, który cechuje fragmentaryzacja, niepewność, ryzyko pozostawiania i powracania do stanu zależności od rodziców: finansowej i mieszkaniowej, powiązanych z pracą. Takie rozumienie dorosłości werbalizowane było przez wielu młodych uczestników FGI.

Literatura

- AKTYWNOŚĆ ekonomiczna ludności Polski I kw. 2016 (2016), GUS, Warszawa.
- ARNETT J. J. (1997), Young people's conceptions of the transition to adulthood, „Youth and Society”, no 29: 1-23.
- ARNETT J. J. (2000), Emerging adulthood. A theory of development from the late teens through the twenties, „American Psychologist” 55(5), p. 469-480.
- BABBIE E. (2003), Badania społeczne w praktyce, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- BENDIT R. (2006), Youth Sociology and Comparative Analysis in the European Union Member States, Papers 79.
- BRZEZIŃSKA A. I., KACZAN R., PIOTROWSKI K., RĘKOSIEWICZ M. (2011), Odroczona dorosłość: fakt czy artefakt?, „Nauka”, 4.
- CHESTER E. (2006), Młodzi w pracy Jak zadbać o pracowników z pokolenia Y, Wydawnictwo Helion, Gliwice.
- GRIESE H. M. (1996), Socjologiczne teorie młodzieży, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- GROTOWSKA-LEDER J., SERAFIN-JUSZCZAK B. (2014), Zbiorowość NEET – niewykorzystane zasoby pracy młodzieży. Skala, dynamika i wybrane cechy zjawiska – w perspektywie Unii Europejskiej, [w:] L. Machol-Zajda, C. Sadowska-Snarska (red.) Rynek pracy i polityka społeczna w XXI wieku. Aktualne problemy, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Uniwersytet w Białymstoku, Warszawa-Białystok.
- GROTOWSKA-LEDER J., REK-WOŹNIAK, KUDLIŃSKA (2016), Polityka przebiegu życia – teoretyczne i metodologiczne ramy badań nad procesem osiągnięcia dorosłości, „Przegląd Socjologiczny”, nr 2.
- HILDEBRANDT-WYPYCH D. (2009), Pokolenia młodzieży-próba konceptualizacji, „Przegląd Pedagogiczny”, Nr 1, s. 105-124.
- <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>
[data dostępu: 18.08.2017].
- http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=yth_demo020&lang=en [data dostępu: 18.11.2017].
- http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=yth_demo010&lang=en [data dostępu: 18.11.2017].

- <http://ec.europa.eu/eurostat/web/youth/data/database> [data dostępu: 20.09.2016].
- <https://himmelfarb.gwu.edu/tutorials/studydesign101/metaanalyses.html> [data dostępu: 18.11.2017].
- <http://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/births-fertility-data> [data dostępu: 18.11.2017].
- <http://www.statisticshowto.com/cohort-study> [data dostępu: 18.11.2017].
- <https://himmelfarb.gwu.edu/tutorials/studydesign101/metaanalyses.html>
- KOŚCIELA K. (1999), Młodzież, [w:] Encyklopedia Socjologii, tom 2, Oficyna Naukowa, Warszawa.
- KOTOWSKA I., (RED.) (2014), Niska dzietność w kontekście percepcji Polaków, http://www.diagnoza.com/pliki/raporty_tematyczne/Niska_dzietnosc_w_Polsce.pdf [data dostępu: 16.08.2016].
- KRYŃSKA E. (2013), Polski rynek pracy – mity i rzeczywistość, czyli przeciw stereotypom, [w:] Młodzi walczą (2016), Agora, nr 34 z 21.09.
- O’RAND A. (2006), The future of the life course: Late modernity and life course risks, [w:] Mortimer, J. Shanahan M. (red.), Handbook of the life course, New York: Springer.
- OŚWIATA i Wychowanie w roku szkolnym 2016/2017 (2017), GUS, Warszawa.
- PAWLIČZUK W. (2006), Definicje terminu młodzież – przegląd koncepcji, „Postępy Nauk Medycznych”, nr 6.
- STAŃCZAK J., STELMACH K., URBANOWICZ M. (2015), Spadek liczby małżeństw i urodzeń żywych w Polsce 2015, GUS – Statystyka Ludności, Dane z listopada 2015 r. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Marriages_and_births_in_Poland/pl&oldid=272910 [data dostępu: 18.11.2017].
- SZKOŁY wyższe i ich finanse w 2013 roku (2013), GUS, Warszawa.
- SZKOŁY wyższe i ich finanse w 2017 roku (2017), GUS, Warszawa.
- WALTHER A., HEIL G., JENSEN T. (2001), Youth Transitions, Youth Policy and Participation, <http://www.iris-egris.de/yoyo/pdf/YoyoWP1StateofArt.pdf> [data dostępu: 10.10.2016].
- WHAT is the difference between a Panel Study and a Cohort Study? (2016), Academia Stack Exchange. Retrieved 3 February.

ZICKUHR K. (2010), Generations 2010, http://www.pewinternet.org/files/old-media/Files/Reports/2010/PIP_Generations_and_Tech10 [data dostępu: 10.10.2016].

Jolanta Grotowska-Leder

**DYNAMIC APPROACH IN RESEARCH ON YOUNG PEOPLE FROM
THE PERSPECTIVE OF LABOUR MARKET – COGNITIVE ASPECTS
AND APPLICATIONS**

Keywords: youth, young adults, labour market, dynamic approach.

In the contemporary dynamically changing society, young generation, young people and youth undergo significant transformations. The mentioned categories are not clear-cut and they require clarification each time they are applied. Previous studies on young people, particularly young adults, have not revealed the complexity and internal diversification of their life experience, which limits the formulation of recommendations aiming to improve their life situation. The article presents the dynamic approach and its application for the analysis of the complex experience among young Poles on the labour market. For this purpose, the authors used the Eurostat Data and the preliminary results of part of the research conducted within the NCN (National Science Centre) project entitled “Polityki publiczne na rzecz pełnej dorosłości w Polsce” (“Public policies for complete adulthood in Poland”).

Jolanta Grotowska-Leder

**PODEJŚCIE DYNAMICZNE W BADANIACH LUDZI MŁODYCH
Z PERSPEKTYWY RYNKU PRACY – ASPEKTY POZNAWCZE
I APLIKACYJNE**

Słowa kluczowe: młodzież, młodzi dorośli, rynek pracy, podejście dynamiczne.

We współczesnym dynamicznie zmieniającym się społeczeństwie transformacjom podlega także młode pokolenie, ludzie młodzi, młodzież – kategorie nieostre, wymagające każdorazowo doprecyzowania. Dotychczasowe badania nad ludźmi młodymi, szczególnie

---

młodymi dorosłymi, nie pozwalają w pełni ujawniać złożoności i wewnętrznego różnicowania się doświadczeń życiowych, co ogranicza formułowanie rekomendacji służących poprawie ich sytuacji życiowej. W artykule przedstawiono podejście dynamiczne i jego zastosowanie dla analizy złożonych doświadczeń młodych Polaków na współczesnym rynku pracy. W analizach wykorzystano dane Eurostatu i wstępne wyniki części badań realizowanych w projekcie NCN *Polityki publiczne na rzecz pełnej dorosłości w Polsce*.